

РЕЦЕНЗИЯ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД НА ДОКТОРАНТ

Пенка Господинова Василева-Георгиева

НА ТЕМА

ДЯСНА ПОЛИТИЧЕСКА РЕТОРИКА

(Реформаторски блок)

за присъждане на образователна и научна степен

„ДОКТОР“

от проф. дфн Величко Руменчев

от катедра „Реторика“ на ФФ на СУ „Св. Климент Охридски“

Представената дисертация е с обем 333 компютърни страници и включва: увод, четири глави, ползвана литература и заключение. Отделно са представени 115 страници с приложения. Това са документи на блока, в които може да се изследва политическата реторика и които в голямата си част са недостъпни и представляват личен архив на докторанта. Само по себе си това е сериозен принос на докторанта, защото всяко следващо изследване на Реформаторския блок и особено на словесната му активност няма да може да мине без това изследване. Както като аналитичен подход към материята, така и като източник на информация за един политически субект, изгорял в политическите борби на съвременна България.

Уводът е посветен на традиционните за тази част на едно докторантско изследване – актуалност, обща характеристика на труда, предмет и обект, цели и задачи.

Актуалността на това изследване е несъмнена, въпреки че субектът, чиято политическа реторика се изследва в него, вече не съществува. Самото изследване е пионерско в нашата теория. Реформаторският блок не е осветляван в този аспект – политическа реторика. Родилните петна на Реформаторския блок личат ясно върху днешни политически субекти и формации. Както като политики, така и като личности. Това обаче не е от доминиращите цели на докторанта, главно защото новите формации придобиха относително завършен облик след отчисляването с право на защита на докторанта и дисертацията беше в почти завършен вид. Докторантката не е

пренебрегнала напълно момента на преливане на старите субекти в новите. Материалът на дисертацията е така поднесен, че един заинтересован читател би могъл да направи това и сам. Това се дължи, от една страна, на образованието ѝ – българска филология и журналистика с френски език, както и на специализацията в Сорбоната – Париж (1996 – 1998). Във висока степен това се дължи и на позициите, които докторантката е заемала в последните повече от двадесет години, както и на натрупания огромен практически опит. Била е медиен съветник на Парламентарната група на Реформаторския блок и на заместник министър-председателя по координация на европейските политики и институционалните въпроси (2014 – 2017) Меглена Кунева, както и политически ПР в екипа ѝ като министър на образованието и науката (2016 – 2017). Работила е като политически ПР на различни министри в няколко правителства във времето от 2001 до 2017 г.

Била е председател на Комисията по достъп до обществена информация, директор на пресцентър, ръководител връзки с обществеността и медиен съветник в различни институции – Народното събрание – от 38-ото до 46-ото вкл., Министерския съвет по времето на премиерите Сакскобурготски, Станишев и второто правителство на Борисов, в различни министерства и агенции към МС. През това време е била и мениджър по управление на Комуникационните планове за мерките за информация и публичност по няколко оперативни програми на ЕС.

Участвала е и е ръководила като политически ПР и директор на пресцентър над 21 предизборни кампании на различни политически партии и коалиции предимно в десния и дясно-центристкия спектър, във времето от 2000 до 2021 г. – местни, парламентарни, европейски, президентски и частични избори и мн. др.

Реформаторският блок е политически субект от нашата най-нова история. Докторантката съвсем накратко представя това политическо обединение като съюз на предимно десни партии, с техните водачи и цели, както и изборите, в които взема участие. Става дума за доста разнороден политически субект, който далеч не е единен и е дори вътрешно противоречив и в свой вътрешен исторически план и към момента на създаването си. Това несъмнено ще се отрази на политическото ораторство на лидерите на отделните съставки на обединението. И то не толкова в произносителен, стилистичен или аргументационен, който, разбира се, е налице, колкото в идеен и идеологически план. Правилно е подчертано, че наличието на разноговорене в този аспект се оказва решаващо за възприемането на субекта в цялост като нещо, разбира се, не хомогенно, но поне достатъчно обединено и надеждно и заслужаващо доверие.

Докторантката обръща специално внимание на ролята на политическата реторика, разбирана и като теория, но главно като практика – публични речи, участия в дискусии и полемики, декларации, интервюта, политически документи. В директни и индиректни форми и особено чрез социалните мрежи. Правилно се сочи ролята на реториката и конкретно на политическата ѝ разновидност като „двигател на историята“. Като средство за предаване на идеи и идеологии, като средство за въздействие и като част от самата история. Като неразделна част от самата политика, като способност за създаване и разбиване на митове, на формиране на модели за поведение, като средство за манипулации и контра манипулации.

Докторантката сочи и един от основните проблеми пред нея, а и пред всеки изследовател на тема за Реформаторския блок. Става дума за над 11 000 страници с текстове на речи и всички останали реторически жанрове – директни и индиректни, както и видео- и аудиозаписи, статии и др. публикации. Но проблемът е не толкова в обема. Макар и трудно той би бил преодолим. Основното тук е, че огромен обем от реторически жанрове, проявил се като ораторско творчество на Реформаторския блок, е останал извън ползването. Има информация, че са съществували, но не са били съхранени на материален или електронен носител. Не е налична интернет страницата на Реформаторския блок, а и на повечето от партиите, които го съставляваха. Няма съхранен и достатъчно представителен физически архив. Това е много жалко, защото не е съхранена в архив важна за най-близкото ни минало информация. Чувства се разочарованието на авторката и то определено следва да бъде споделено. Дори Александър Македонски по време на походите си е имал палатка-архив, в която се е записвало всичко значимо, за да остане за поколенията.

Разгледани са обектът и предметът на изследването, като са обозначени тезата и хипотезата на докторанта. Налице са специфики, дължащи се на редица детерминиращи политическото ораторство феномени, като в същото време това ораторство не е нещо коренно различно от всяко друго политическо красноречие като набор от реторически средства, изложение на материала, аргументиране, отчитане на аудиторията, на обратната връзка и пр. и пр.

Това е пътят към реализиране на целите и задачите на изследването. Главно към това, което показва спецификите на обединението Реформаторски блок. Докторантката уместно подчертава, че не се стреми към всеобхватност както в широк, така и в тесен план на дясната политическа реторика и дори на дясната политическа реторика на Реформаторския блок. Така тя е ограничила изследването си и не може да бъде

укорявана, че нещо още би могло да се изследва в труда ѝ. Винаги може още нещо да бъде изследвано. Формулирани подробно са осем задачи, които стоят пред докторанта и които трябва да намерят своето изясняване, а също и пак подробно формулирани са редица въпроси, на които следва да бъде даден отговор. Задачите са намерили своето разрешаване в корпуса на дисертацията. Въпросите са намерили своите отговори.

В края на увода са разгледани твърде обстойно отделните глави на дисертацията. Това може да се наложи като практика, предимно под влияние на подобен подход в този тип научни трудове в Европа и конкретно във Франция, което споменава докторантката. Според мен това е излишно. Първо, защото е направено в автореферата и второ, защото главите не са с обем, затрудняващ читателя. Това не е някакъв дефект на труда и не бива да се разглежда като критика по същество. Не може да се разглежда и като самоцелно търсене на обем. Дисертацията е достатъчно обемна.

Бих ѝ препоръчал при вероятно издаване на дисертацията като книга, което си струва да бъде направено, да се олекоти текстът и вместо това да направи кратки обобщения на най-важните резултати от изследването в края на всяка глава.

Първата глава на дисертацията е посветена на реториката като наука. Приемам това като добър, макар и неоригинален подход. Добър, защото ще позволи на докторанта при по-нататъшното изложение да препраща към общи за цялата и конкретно за политическата реторика постулати. Няма да ѝ се налага да прави повторения, но неоригинален, защото това се прави масово от докторантите, които поради това че са докторанти по реторика, искат да покажат общата си компетентност в материята. В този смисъл това е класически за повечето докторски дисертации подход. В нещо като въведение в тази глава имаме маркирани основни положения на реториката – обща и политическа, които показват насоките на изследването в нея. Използван е интердисциплинарен подход на изследване, което е задължително за всяко съвременно реторическо изследване, доколкото днешната реторика е категорично интердисциплинарна.

Макар и на пръв поглед да се отдалечава от темата на дисертацията, тя всъщност иска да покаже корените на проблема в исторически и теоретически план и оттук генезиса на съвременната реторика и конкретно политическата реторика с едни от възможните ѝ разновидности – дясна и лява. Авторката познава добре основната литература в областта на реториката като цяло, респ. на политическата реторика. Маркирани са основни автори – български и чужди, които се занимават с

проблематиката в конкретния, но и по-широк план, като отива към съпоставка на политическа реторика, политическа комуникация, политически пиар.

Изложението в първа глава, посветена на реториката – като наука и като практика, и по-конкретно на политическата реторика започва в исторически план. Говори за древност, но в началото, само маркирано, споменава тривиум и квадриум и след това отива в Антична Гърция, където обичайно търсим корените на реториката и разцвета на ораторството и конкретно политическото ораторство. За коя древност става дума? Става дума за Античност и Средновековие, а се поднасят в обратна поредност и дори се създава впечатление за едновременност. Това задължително следва да се прецизира при евентуално издаване на дисертацията.

При определенията на реториката и ораторството има известен стремеж към изчерпателност по отношение на авторите. Докторантката продължава да цитира частично конкретни определения на отделни автори, което изтъкнах като недостатък при вътрешната защита. Очевидно се е стремяла да не товари излишно текста и всеки би могъл при желание да се обърне към авторите, които са надлежно посочени при частичното цитиране. Това обаче не е добър подход и задължително следва да бъде преодоляно, защото става дума за определения. Главно, защото поднесени така, могат да създават по-скоро неяснота, отколкото да илюстрират и по-скоро ѝ пречат, отколкото помагат при преpraщане към тях.

В главата основателно е отделено достатъчно внимание на класификациите в реториката. Разделянето на речите по различни критерии на родове и видове и подвидове и пр. не е нещо самоцелно и докторантката отделя специално внимание на това, от гледна точка на същност и конкретни проявления, което заслужава похвала. Правилно докторантката се е ориентирала към формулиране на основните реторически термини. Това е абсолютно задължително за разбирането на текста по един и същи начин от автор и аудитория – да говорят на един и същи език.

Съвсем уместно се сочи ролята на интернет и всичките възможности, които дава, и проблемите, които възникват, и предизвикателствата пред ораторите и аудиториите. В този смисъл няма как да се избяга от новото време, но не бива да се забравя и старото. Реториката в електронна среда си остава реторика и постановките на Аристотел продължават да бъдат актуални. Естествено теорията не е стояла на едно място и именно това авторката специално подчертава, като илюстрира приемствеността на теорията и новата специфична среда на проявление – както директна, така и електронна.

Основателно се прави връзка между власт и политическа реторика. Това не е нещо ново за реториката. Такава е била от самото си възникване. Акцентирано е съвсем основателно върху консенсуса – принципен и безпринципен, самоцелен, в името на властта или невъзможен поради специфики на субектите. Подобен проблем съществува и в нашия съвременен политически живот. Невъзможността или по-скоро неумението за постигане на консенсус провали два парламента. Това прави тази част от дисертацията, посветена преди всичко на политическата реторика, изключително актуална и полезна.

Напълно уместна е частта от дисертацията, отделена на аудиторията на политическия оратор. Няма ораторство без аудитория. Заради нея изключително съществува ораторското изкуство, дори в изключително писмения си вариант. Ние днес съвсем ясно осъзнаваме, че е едно неадекватно, несъобразено с аудиторията, ораторско и политическо поведение на даден политически субект може сериозно да промени отношението към него. Една грешна дума може да се окаже решаваща.

Правилно докторантката се е ориентирала към аргументацията. Тя е в основата на всяка реторика откакто съществува реторика. Всичко в нея е подчинено на аргументацията. Като се започне от най-добри и реално такива намерения и цели, до това как да наложиш себе си и да подчиниш другия. Впрочем теза още на Горгий, който говори за възможността на словото да накараш всеки „робски да ти служи“. И това е във времето на Атинската демокрация. Представени са антични и най-съвременни автори и съчинения, посветени на тази проблематика. Това е задължително, доколкото нито едно изследване на съвременната политическа реторика не може да мине без изследване на техники за въздействие, включително манипулативно въздействие, които са аргументативни по съществото си.

Може категорично да се каже, че докторантката е разгледала материята в достатъчна пълнота и е положила фундамента за изясняване на дясната политическа реторика.

Именно дясната политическа реторика е разгледана в глава втора. Осветлени са десните тенденции в политическата реторика. Изследвани са различни аспекти на дясното политическо говорене, както и езиковите и стилистични средства за отразяване на отношение към съмишленици и политически противници. Тази материя винаги е била важна и дисертацията би загубила, ако не беше разгледана относително добре и в пълнота. Специално внимание, напълно уместно, е отделено на езика на омразата, който ако е бил силно актуален за политическото ораторство към времето на

Реформаторския блок, днес е актуален в национален мащаб и особено в политическата сфера. Моделите на поведение, давани от водещи политици, са трагични и вредите не само за тях, но и за цялото общество са трудно предсказуеми. С изследването на този аспект на политическото общуване докторантката дава сериозен научен принос.

В останалата част на главата са разгледани различните проявления на политическата реторика, което в известна степен е продължение на разгледаните по-горе в дисертацията класификации на реториката.

В трета глава докторантката пристъпва към същността на изследването си – дясната политическа реторика на Реформаторския блок. Добре е отразен политическият контекст и политическите субекти към 2014 г. Без него би било трудно да се разбере и политическата реч на политическите субекти към онзи момент. Една реч е винаги в даден контекст и именно контекстуалността е определяща за ефективността.

Особено добре са представени основните програмни документи на блока и реторическата страна на поднасянето им на различни форуми. Разгледани са отделни лидери в конкретни комуникативни ситуации. В качеството им на политици и политически оратори. С техния стил и език, аргументация и пр. Това е сериозен приносен момент на докторантката.

Глава четвърта разглежда политическия език. Това в някаква степен е направено и в глава трета, където се разглеждат ефемизми и дисфемизми, метафорите и образността, които се отнасят до материята на езика на оратора, респ. политическия оратор. Докторантката приемливо е изнесла езика на омразата като нещо много типично и неприемливо и в отделна глава се е спряла на политическия език, който заслужава самостоятелен реторически прочит. Като приносен момент може да се разглежда и изясняването на политическия език на Реформаторския блок в частност, както като цяло, така и в отделни документи. Отделено е внимание и на съотношението между политическа комуникация, политически език, политическа реч. Специално внимание е обърнала на език, реч и функциите им в два основни политически документа на Реформаторския блок – Документ 1 и Документ 2. Авторката не е останала на описателно равнище. Анализът е преобладаващ и представлява принос на докторантката.

В заключение може да се каже, че докторантката Пенка Василева-Георгиева се е справила с поставените задачи, постигнала е поставените цели и е написала дисертация, която категорично може да се приеме за успешна. Няма да изброявам научните

приноси, които е формулирала. Съгласен съм с тях и предлагам на уважаемото жури да присъди на докторантката образователната и научна степен „доктор по философия (Реторика)“.

22.10.2021 г.

София

Рецензент:

Проф. дфн Величко Руменчев